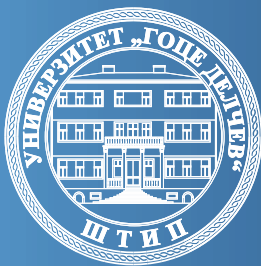
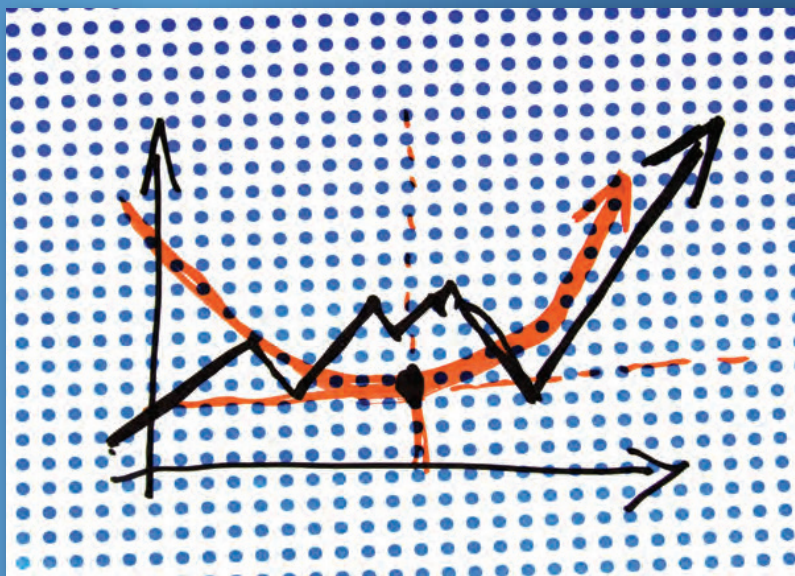


УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП  
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ



ISSN 1857-7628

# ГОДИШЕН ЗБОРНИК 2014 YEARBOOK



ГОДИНА 6

VOLUME VI

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP  
FACULTY OF ECONOMICS

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП  
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

---

ISSN: 1857- 7628



**ГОДИШЕН ЗБОРНИК  
2014**

**YEARBOOK**

ГОДИНА 6

VOLUME VI

---

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP  
FACULTY OF ECONOMICS



**ГОДИШЕН ЗБОРНИК  
ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ  
YEARBOOK  
FACULTY OF ECONOMICS**

За издавачот:  
Проф. д-р Ристо Фотов

**Издавачки совет Editorial board**

Проф. д-р Саша Митрев	Prof. Sasa Mitrev, Ph.D
Проф. д-р Лилјана Колева - Гудева	Prof. Liljana Koleva - Gudeva, Ph.D
Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikolovski, Ph.D
Проф. д-р Еленица Софијанова	Prof. Elenica Sofijanovska, Ph.D
м-р Влатко Пачешкоски	Vlatko Paceskoski, M.Sc
д-р Тамара Јованов Марјанова	Tamara Jovanov Marjanovska, Ph.D

**Редакциски одбор Editorial staff**

Проф. д-р Ристо Фотов	Prof. Risto Fotov, Ph.D
Проф. д-р Трајко Мицески	Prof. Trajko Miceski, Ph.D
Проф. д-р Круме Николоски	Prof. Krume Nikolovski, Ph.D
Проф. д-р Ристе Темјановски	Prof. Riste Temjanovski, Ph.D

**Главен и одговорен уредник Managing & Editor in chief**

Проф. д-р Трајко Мицески Prof. Trajko Miceski, Ph.D

**Јазично уредување Language editor**

Даница Гавриловска-Атанасовска Danica Gavrilovska-Atanasovska  
(македонски јазик) (Macedonian)

**Техничко уредување Technical editor**

Славе Димитров Slave Dimitrov  
Благој Михов Blagoj Mihov

**Редакција и администрација Address of editorial office**

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип Goce Delcev University  
Економски факултет Faculty of Economics  
бул „Крсте Мисирков“ бб Krste Misirkov b.b., PO box 201  
п.фах 201, 2000 Штип, Македонија 2000 Stip, R of Macedonia

## СОДРЖИНА CONTENT

д-р Трајко Мицески, м-р Наташа Стојовска <b>ХАРИЗМАТИЧНОТО ЛИДЕРСТВО КАКО ИЗВОР НА КОНКУРЕНТСКА ПРЕДНОСТ</b> .....	7
д-р Тамара Јованов Марјанова, д-р Ристо Фотов, д-р Еленица Софијанова <b>УЛОГАТА НА МАЛИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕТПРИЈАТИЈА ВО НАЦИОНАЛНОТО СТОПАНСТВО</b> .....	17
проф. д-р Ристо Христов, проф.д-р Ристе Темјановски, Јелена Горгев <b>Е-ОДЛУКИ - МОБИЛЕН ИНФОРМАЦИСКИ СИСТЕМ ЗА ПОДДРШКА НА ПРОЦЕСОТ НА ОДЛУЧУВАЊЕ</b> .....	27
доц. д-р Оливера Ѓоргиева-Трајковска, Ивана Динева <b>ИЗВЕШТАЈ ЗА ФИНАНСИСКАТА СОСТОЈБА – ПОДГОТОВКА И АНАЛИЗА</b> .....	37
д-р Круме Николоски <b>КАКО ДО КВАЛИТЕТНА ЕКОНОМСКА ПРОЦЕНКА?</b> .....	47
д-р. Еленица Софијанова, д-р. Тамара Јованов Марјанова, д-р. Дарко Андроников, д-р. Ацо Јаневски <b>АНАЛИЗА НА КОМУНИКАЦИСКИОТ ПРОЦЕС ВО ДОМАШНИТЕ МСП</b> .....	57
д-р Љупчо Давчев, д-р Ристо Фотов, д-р Тамара Јованов Марјанова <b>БИЗНИС ИНТЕЛИГЕНЦИЈА - ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ И ПЕРСПЕКТИВИ</b> .....	65
д-р Стеван Габер, д-р Илија Груевски, м-р Василка Габер <b>ТЕОРИИ ЗА БУЏЕТСКА РАМНОТЕЖА</b> .....	77
д-р Тамара Јованов Марјанова, д-р Ристо Фотов, д-р Љупчо Давчев <b>ЗНАЧЕЊЕ И ПРИМЕНА НА ПАЗАРНА ОРИЕНТАЦИЈА ВО РАБОТЕЊЕТО НА МСП</b> .....	87



м-р Влатко Пачешкоски, д-р Емилија Митева-Кацарски <b>НЕРАМНОМЕРНАТА РАСПРЕДЕЛБА НА ДОХОДОТ ВО ЕРА НА ГЛОБАЛИЗАЦИЈА</b> .....	99
м-р Наташа Стојовска, д-р Круме Николоски, д-р Трајко Мицески <b>КОРЕЛАТИВНА ЗАВИСНОСТ НА НАТАЛИТЕТОТ И СКЛУЧЕНИТЕ БРАКОВИ ВО МАКЕДОНИЈА</b> .....	109
д-р Емилија Митева-Кацарски, м-р Влатко Пачешкоски <b>ПОСЛЕДИЦИТЕ ОД МУЛТИЛАТЕРАЛНИТЕ ТРГОВСКИ ДОГОВОРИ ВО РАМКИТЕ НА СТО ЗА ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ</b> .....	117
м-р Наташа Стојовска, д-р Трајко Мицески <b>КОРЕЛАТИВНА ЗАВИСНОСТ МЕЃУ БДП ПО ЖИТЕЛ И НАТАЛИТЕТОТ ВО МАКЕДОНИЈА</b> .....	125
д-р Стеван Габер, м-р Василка Габер, д-р Илија Груевски <b>РЕЛЕВАНТНОСТА НА ФИСКАЛНИТЕ СТИМУЛАЦИИ THE RELEVANCE OF FISCAL STIMULATIONS</b> .....	133



УДК: 339.542 (100-773): [339.54:061.1 (100)

Стручен труд

## ПОСЛЕДИЦИТЕ ОД МУЛТИЛАТЕРАЛНИТЕ ТРГОВСКИ ДОГОВОРИ ВО РАМКИТЕ НА СТО ЗА ЗЕМЈИТЕ ВО РАЗВОЈ

д-р Емилија Митева-Кацарски, м-р Влатко Пачешкоски

### Краток извадок

Светската трговска организација има значителен придонес во подобрување на пазарниот пристап на земјите во развој и во зголемување на нивната трговија. Како членки на СТО, земјите во развој имаат поголеми можности за учество во светската трговија и за интегрирање во светската економија. Во тој контекст, Светската трговска организација креира рамка за светската трговија која е предвидлива и помалку произволна, што е од особена голема важност за земјите во развој.

Сепак, постојат тешкотии во дефинирањето општи заклучоци во поглед на ефектите кои мултилатералните трговски договори во рамките на СТО ги предизвикуваат за земјите во развој, од причина што земјите во развој како голема хетерогена група, се наоѓаат во различни фази од развојот и имаат различни потреби и интереси.

**Клучни зборови:** *СТО, мултилатерални трговски договори, земји во развој.*

## THE EFFECTS OF MULTILATERAL TRADE AGREEMENTS UNDER THE WTO FOR DEVELOPING COUNTRIES

Emilija Miteva-Kacarski, Vlatko Paceskoski

### Abstract

The WTO has a significant contribution to improving market access for developing countries in increasing their trade. As a member of the WTO, developing countries have greater opportunities to participate in global trade and integration in the world economy. In this context, the WTO creates a framework for world trade that is predictable and less arbitrary, which is especially important for developing countries.



However, there are difficulties in defining general conclusions regarding the effects of multilateral trade agreements under the WTO challenge for developing countries, because developing countries as large heterogeneous group, are in different stages of development and have different needs and interests.

**Key words:** *WTO, multilateral trade agreements, developing countries.*

### **Вовед**

Општо земено, земјите во развој го зголемија својот пристап на пазарите на развиените земји и на другите земји во развој преку царинската редуција во рамките на ГАТТ и СТО. Според еден од основните принципи на СТО, т.е. принципот на недискриминација на трговските партнери, земјите во развој членки на СТО можат да обезбедат пристап до пазарите на други земји, без реципроцитет. Сепак, царините се генерално повисоки во земјите во развој отколку во развиените земји, што дополнително го отежнува растот на трговијата, барем меѓу земјите во развој. Постојат голем број дополнителни договори во рамките на ГАТТ со кои се регулира царинското вреднување, техничките бариери во трговијата, субвенциите, санитарните и фитосанитарните мерки, како и низа други нецарински мерки. Целта на овие договори е да се креира рамка со која ќе се ограничи произволниот протекционизам. Сепак, постојат низа тешкотии во емпириската верификација на ефектите од овие договори.

Со оглед на бројноста на мултилатералните трговски договори стекнати со децениски преговори, не е возможно да се анализираат индивидуалните ефекти на секој од нив врз земјите во развој и затоа акцентот овде е ставен на Спогодбата за технички бариери во трговијата и Спогодбата за санитарни и фитосанитарни мерки, кои особено ги засегаат земјите во развој, а на тоа упатуваат и анализите на УНКТАД за фреквентноста на нецаринските бариери со кои се соочуваат одделни земји во развој.

### **Последиците од Спогодбата за технички бариери во трговијата и Спогодбата за санитарни и фитосанитарни мерки за земјите во развој**

Дополнителен аргумент кој оди во прилог на доминацијата на техничките бариери во трговијата и санитарните и фитосанитарните мерки во групата на нецарински мерки е истражувањето спроведено од страна на Меѓународниот трговски центар во 11 земји во развој и најмалку развиени земји<sup>1</sup>. Во истражувањето не се прикажани одделно техничките бариери

1. World Trade Report 2012: Trade and public policies: A closer look at non-tariff measures in the 21st



во трговијата и санитарните и фитосанитарните мерки, туку се составен дел на категориите „технички барања“ и „оценка на сообразноста“. Истражувањето ги вклучува и мерките наметнати од страна на земјите увознички класифицирани како мерки поврзани со увозот, како и мерките наметнати од страна на матичната земја наведени како мерки поврзани со извозот. Распределбата на пријавените нецарински мерки од страна на 11-те земји опфатени во истражувањето, според нивниот вид, е прикажана на графикон 1.

Учеството на техничките бариери во трговијата во вкупните нецарински мерки изнесува 17%, додека на мерките поврзани со оценка на сообразноста 31%. Збирот на овие две категории (48%) укажува на фактот дека техничките бариери во трговијата и санитарните и фитосанитарните мерки опфаќаат околу половина од вкупните нецарински мерки, вклучувајќи ги и мерките кои се поврзани со извозот. Од пријавените нецарински мерки, 25% се наметнати од страна на матичните земји, додека 75% се наметнати од страна на земјите-партнери. Околу 10% од фирмите го пријавиле негативното влијание врз нивниот бизнис од страна на правилата за потеклото на производите, додека останатите мерки се земаат за помалку предизвикувачки.

Економската литература укажува на фактот дека на агрегатно ниво, техничките бариери во трговијата и санитарните и фитосанитарните мерки не се асоцијација за намалена трговска активност. Една пионерска студија за односот меѓу стандардите и агрегатните трговски перформанси покажува дека стандардите ја унапредуваат трговијата<sup>2</sup>. Оваа студија проценува дека зголемувањето на бројот на стандарди за 10% го зголемува увозот на Британија од остатокот на светот за 3,3%, додека извозот за 2,3%. Друга истражувачка студија, користејќи слични параметри, доаѓа до сознанието дека стандардите имаат незначителен ефект врз трговијата<sup>3</sup>. Иако нивните наоди се разликуваат, двете студии се соочени со доминантниот став дека националните стандарди ја ограничуваат трговијата.

Техничките бариери во трговијата и санитарните и фитосанитарните мерки, кои ги опфаќаат техничките регулативи, стандардите, како и постапките за оценување на сообразност, земјите начелно ги применуваат за остварување на легитимни цели како што се заштита на здравјето на луѓето и животната средина или спречување на ширењето на болести и

century, WTO, 2013, p.111-114.

2. Swann, G. P., Temple, P. and Shrumer, M.: "Standards and Trade Performance: the UK Experience", Economic Journal 106(438), (1996), pp. 1297 - 1313

3. Temple, P. and Urga, G.: "The competitiveness of UK Manufacturing: Evidence from Imports", Oxford Economic Papers 49(2), (1997), pp. 207-227.





штетници. Во насока на остварување на поставените цели, овие мерки секогаш имаат влијание врз трговијата, при што некои се оправдани, додека други се дискриминаторски. Оттука, произлегува потребата од нивно регулирање.

Спогодбата за технички бариери во трговијата содржи некои одредби кои мора да бидат земени предвид при изготвување, усвојување и примена на техничките правила, со цел да се избегнат неоправданите бариери во меѓународната трговија<sup>4</sup>. Според тоа, оваа спогодба им наложува на земјите-членки на СТО да ги обезбедат потребните институции и инфраструктура, со цел исполнување на наложените одредби. Сепак, постојат голем број земји во развој и најмалку развиени земји кои ја немаат потребната административна структура и правен систем и со тоа не се во можност целосно да ги имплементираат основните одредби од Спогодбата за технички бариери во трговијата. Сето тоа создава ризик за појава на непотребни трговски бариери на пазарите во земјите во развој и крајната резултанта е ограничен влез на конкурентните производи на овие пазари. Ова особено ги погодува потрошувачите преку намалената понуда на добра и високите цени во услови на недостиг на конкурентност. Од друга страна, несоодветната имплементација на техничките регулативи од страна на земјите во развој може да се преведе како неможност истите да исполнат одредени клучни цели, како што е, на пример, заштитата на здравјето и безбедноста на луѓето.

Со оглед на свесноста за содржината и последиците на Спогодбата за технички бариери во трговијата и нејзините општи последици за земјите во развој се креираат активности со цел идентификување на потребите на овие земји за техничка поддршка и помош. Проблемите со кои се соочуваат земјите во развој, а особено најмалку развиените земји, укажуваат на тоа дека земјите во развој не можат да ги искористат предностите и можностите кои ги носи Спогодбата за технички бариери во трговијата. Од друга страна, пак, неможноста на земјите во развој да ги исполнат обврските кои ги наметнува Спогодбата за технички бариери во трговијата резултира со тешкотии за земјите изразени преку неисполнување на легитимните цели (заштита на здравјето и животот на луѓето, заштита на животната средина итн.) Големiot број комплицирани и софистицирани системи кои наложуваат низа технички прописи и стандарди, како и различни барања за сертифицирање и етикетирање, дополнително ја отежнуваат ситуацијата на извозниците од земјите во развој. Како аргумент кој оди во прилог на ваквата ситуација се наведуваат правилата за усогласување

4. Komerskollegium: Consequences of the WTO-agreements for Developing Countries, National Board of trade, Sweden, p. 13.



пропишани во Регулативата на ЕУ за органско производство на земјоделски производи, кои генерираат негативни ефекти врз пристапот на земјите во развој на пазарот на ЕУ. Поради немањето институционален капацитет во креирањето соодветна техничка регулатива, она што преостанува за земјите во развој е хармонизирање на нивната регулатива, со што се остава простор за апсорбирање на технолошките сознанија и соодветните стандарди од развиените земји.

Спогодбата за санитарни и фитосанитарни мерки стапи на сила во 1995 година и опфаќа регулаторни мерки со кои се постигнува безбедност на храната и заштита на растителниот и животинскиот свет. Со оглед на фактот дека земјите во развој обично имплементираат квалитативно или квантитативно пониски санитарни и фитосанитарни стандарди во споредба со развиените земји, во принцип, Спогодбата за санитарни и фитосанитарни мерки треба да овозможи олеснување на трговијата од земјите во развој во развиените земји преку зголемување на транспарентноста и хармонизираноста. Сепак, првичните придобивки од оваа спогодба не кореспондираа со големите очекувања на земјите во развој. Според многу земји во развој, спогодбата сè уште остава многу простор земјите увознички да наметнат нивни национални барања, кои понекогаш можат да бидат засновани на научни анализи со прилично неочекуван ризик<sup>5</sup>. Земјите во развој демонстрираат изразен критицизам поради селективната примена на правилата за диференцијален третман. Вметнувањето нови одредби во Спогодбата со кои земјите во развој треба да прифатат подолги временски рамки има негативно влијание врз нивниот извозен потенцијал. Притисокот на јавноста за строги контроли се зголеми во развиените земји во неодамнешните години како резултат на одредени скандали поврзани со храна. Подготвеноста да се намалат критериумите за безбедност и заштита само за да се задоволат извозните интереси на земјите во развој не е особено изразена во западниот свет.

### Заклучок

Исполнувањето на одредбите од Спогодбата за технички бариери во трговијата овозможува поголема транспарентност, предвидливост и го намалува ризикот за земјите во развој од соочување со непотребни нецарински бариери при извоз. Во тој контекст, Спогодбата за технички бариери во трговијата е од полза за извозот од земјите во развој. Од друга страна, отсуството на непотребни трговски бариери на пазарите на

5. Athukorala, P.-C. and S. Jayasuriya. 2003. "Food Safety Issues, Trade and WTO Rules: A Developing Country Perspective". Working Papers in Trade and Development 2003/13. Canberra: Australian National University p.17.



други земји ја интензивира конкуренцијата на овие пазари. На тој начин, извозниците од земјите во развој ќе можат да конкурираат на пазарите во развиените земји.

Најзначајниот ефект од Спогодбата за санитарни и фитосанитарни мерки, и за развиените и за земјите во развој, претставува фактот што со истата се креираат правила со кои се отежнува примената на произволни и дискриминаторски мерки за заштита и се стимулира меѓународната хармонизација. Како што земјите во развој во иднина ќе ја зголемат нивната трговска отвореност, така се очекува придобивките од Спогодбата за санитарни и фитосанитарни мерки за истите да бидат поголеми.

Спогодбата за технички бариери во трговијата, како и Спогодбата за санитарни и фитосанитарни мерки покажуваат дека истите имаат значително влијание врз стандардизацијата, како на национално така и на регионално ниво. Генерално, Светската трговска организација има голем придонес во намалувањето на трговските бариери и во поттикнувањето на светската трговија во повеќе области, но останува уште многу да се направи, посебно во секторите каде што земјите во развој имаат изразени интереси.

### **Користена литература**

- Anders, S. M. and Caswell, J. A. (2009): “Standards as Barriers Versus Standards as Catalysts: Assessing the Impact of HACCP Implementation on U.S. Seafood Imports”, *American Journal of Agricultural Economics* 91(2);
- Athukorala, P.-C. and S. Jayasuriya (2003). “Food Safety Issues, Trade and WTO Rules: A Developing Country Perspective”. Working Papers in Trade and Development 2003/13. Canberra: Australian National University;
- Friis Jensen, Michael. 2002. “Reviewing the SPS Agreement: A Developing Country Perspective”. Working Paper 02.3. Copenhagen: Danish Institute for International Studies;
- Moenius, J. (2004) : “Information versus Product Adaptation: The Role of Standards in Trade”, Northwestern University, Kellogg School of Management, International Business and Markets Research Center Working Paper;
- Swann, G. P., Temple, P. and Shrumer, M. (1996): “Standards and Trade Performance: the UK Experience”, *Economic Journal* 106(438);
- Temple, P. and Urga, G. (1997): “The competitiveness of UK Manufacturing: Evidence from Imports”, *Oxford Economic Papers* 49(2);
- World Trade Report 2012 (2013): Trade and public policies: A closer look at non-tariff measures in the 21st century, WTO;



**Графикон.1** Пријавени нецарински мерки  
**Chart.1** Burdensome NTMs by type of measure, 2010

